

Rakušané: uzavřený pracovní trh jako psychologická ochrana

LUKÁŠ NOVOTNÝ

Austrians: Closed job market as a “psychological protection”

Abstract: Studies undertaken in 2001 and 2004 by the Austrian Society for European politics produced the first analyses of the opinions of inhabitants of the Austrian borderlands neighbouring the Czech Republic. In creating a cross-border network, we must bear in mind certain factors. The Austrians' opinions shifted in the three years between the studies – some contentious issues are now not so important (for example, Temelín). Although support for the Czech entry into the EU was below 50 percent in both of the Austrian provinces bordering the Czech Republic (Upper and Lower Austria), the support for Slovenia's and Hungary's accessions was much higher. Austrians also feared a rise in crime resulting from the Czech accession. The opening up of the labour market is also a very important issue. When asked, Austrian mayors have called the transition period a ‘psychological defence’ for Czech employees.

Key words: Czech-Austrian relations, borderlands, cultural relations, cross-border cooperation.

V Praze a ve Vídni byla dne 2. 9. 2005 představena výzva Fóra pro česko-rakouský dialog s názvem *Za lepší vztahy*, v níž čeští a rakouští politici, novináři, podnikatelé a další veřejně činné osobnosti zformulovali prohlášení vládám České republiky a Rakouska (www.blisty.cz z 4. 8. 2005). Jedním z doporučení 280 signatářů bylo „opatření k revitalizaci příhraničních oblastí a jejich kulturního, sociálního a hospodářského srůstání“. V následném tiskovém prohlášení stojí, že v česko-rakouských vztazích „se předchází vzniku nových konfliktů a starší jsou zamlčovány“ a že se „nekoná otevřená diskuze, neboť k ní chybí politická vůle“. Vzájemné přeshraniční spolupráci a „srůstání“ obou regionů podle nich „brání různé byrokratické překážky a přechodná období, pro která mimo populistické kalkulace neexistují žádné hospodářské či politické důvody“. Signatáři si stěžují na nedostatečná opatření pro rozvoj příhraničních oblastí, jmenují například dohodu o malém pohraničním styku, spolupráci policíí či výstavbu dopravních spojení.

Jaká je tedy realita na česko-rakouské hranici? Postoje Čechů vůči Rakušanům, včetně občanů českého pohraničí (*Komlosyová – Bůžek – Svátek /eds./, 1995; Zich, 1996*), již byly několikrát předmětem empirických šetření. Na jejich základě je možné označit vztah vůči jižnímu sousedovi v posledních letech za do jisté míry rezervovaný. Například podle zjištění CVVM z roku 2003 (*Chludilová, 2003*) bylo Rakousko až poslední ze všech sousedských zemí, s níž si občané přáli politickou spolupráci (Slovensko – 45 %; Německo – 44 %; Polsko – 29 %; Rakousko – 22 %). Toto zjištění bylo pravděpodobně ovlivněno politikou Jörga Haidera a jeho Svobodné strany Rakouska (FPÖ). Na základě dalšího reprezentativního šetření CVVM chová 56 % Čechů k Rakousku důvěru a 35 % mu (spíše) nedůvěřuje (*Kunštát, 2004*).¹ A také rakouští politici se v české veřejnosti podle výzkumu z roku 2004 netěšili příliš velkým sympatiím. Kancléři Wolfgangu Schüsselovi důvěřuje jen 15 % české veřejnosti (*Kunštát, 2004*), což zcela jistě patří k důsledkům vypjatých diskuzí ohledně jaderné elektrárny Temelín a podpory, kterou vyjadřuje vůči sudetoněmeckým organizacím, včetně jeho odmítavého stanoviska vůči prezidentským dekretům. Právě sudetoněmecká otázka je podle více než dvou pětín občanů České republiky (ČR)

negativním faktorem ve vztazích s Rakouskem. Češi ovšem zároveň obdivují rakouskou hospodářskou úroveň a životní standard, alespoň to v nedávném výzkumu CVVM prohlásilo 94 % respondentů (Červenka, 2005).

Naproti tomu disponujeme na rakouské straně podstatně méně údaji o názorech tamních občanů vůči Čechům a České republice.² Šetření *Rakouské společnosti pro evropskou politiku* (*Österreichische Gesellschaft für Europapolitik*), s jehož výsledky seznámím v této studii, je v tomto ohledu průkopnické, a proto pro českou zahraniční politiku a praxi česko-rakouské přeshraniční spolupráce významné. Výsledky pak mohou být nápomocny při posouzení správnosti výtek signatářů výzvy *Za lepší vztahy*. Z výsledků, které odrážejí anticipační očekávání Rakušanů z rozšíření Evropské unie (EU), vyplývá, že postoj Rakušanů vůči vstupu ČR do Evropské unie je ovlivňován vývojem evropské integrace a kontrastuje s jejich postoji vůči EU samotné.³ Česká republika pro Rakušany představuje potenciální ohrožení bezpečnosti země a pracovního trhu. Jak se na základě tohoto zjištění staví vůči svému severnímu sousedovi a vzájemné přeshraniční spolupráci občané rakouských pohraničních oblastí a jaké v tomto ohledu převládají postoje vzorce, je cílem tohoto příspěvku.

Na následujících řádkách chci nejen podrobně představit nejdůležitější poznatky reprezentativního šetření Rakouské společnosti pro evropskou politiku, nýbrž je také interpretovat v širším kontextu česko-rakouských vztahů. Předmětem následující kapitoly jsou výsledky šetření názorů Rakušanů vůči ČR. Nejprve se zabývám vývojem česko-rakouských vztahů s akcentem na období po roce 1989. Poté následuje centrální část příspěvku – seznámení s výsledky, včetně metodiky. Závěrem shrnuji výsledky, zasazuji je do souvislosti se vzájemnými vztahy s Rakušany a nabízím několik nových problémů, vyplývajících z šetření, které by v budoucnu měly být tématem dalších výzkumů.

ČESKO-RAKOUSKÉ VZTAHY PO ROCE 1989

Rakouská geopolitická a co do institucionálního členství neutrální poloha na okraji západních států způsobila – jak prohlásil tehdejší spolkový kancléř a moravský rodák, Bruno Kreisky, velký zastánce aktivit československých disidentů –, že se Rakušané za studené války na Západě těšili maximu důvěry a na Východě minimu nedůvěry. Rakouská politika se tím stala *de facto* jakýmsi mostem mezi Východem a Západem (Urwin, 1991; Milward, 1984). Projevilo se to po listopadu 1989 především tím, že Rakousko bylo první západní zemí, která otevřela Československu hranice (Sørensen, 1997). O významnosti bilaterálního vztahu svědčí i to, že první polistopadový ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier odjel na svou první zahraniční cestu právě do Rakouska, symbolické se stalo společné přestříhnutí hraničních drátů s rakouským protějškem Aloisem Mockem jižně od Mikulova (Dienstbier, 1999, s. 236). Toto gesto českého diplomata ovšem nedodalo vzájemným vztahům, stejně jako přeshraničním kontaktům v pohraničí žádný významný impulz. „Česko-rakouské sousedství bylo budováno nejenom na psychologicky stále existujícím a citlivém švu bývalé »železné opony«, nýbrž bylo i konfrontováno s dělicími čarami historických reziduí a traumat. Ta byla stereotypy studené války pouze překryta či účelově modifikována, nikoliv překonána či zcela zapomenuta.“ (Kunštát, 2004, s. 83.) A právě v důsledku několika staletí dlouhého vzájemného stýkání a potýkání patří Češi v Rakousku dlouhodobě k nejméně oblíbeným cizincům.

Vztahy Československa vůči Rakousku do roku 1989 odpovídaly tehdejšímu ideologickému rozdělení Evropy na Západ a Východ. V prvních poválečných letech byly narušeny mimo jiné požadavky Československa na korekturu území ve prospěch ČSR. Nepřehlédnutelným negativním faktorem ve vzájemném sousedství byla také činnost svazů odsunutých Němců, a to zejména od konce padesátých let, kdy zástupci odsunutých vplynuli do řad lidovců. V červenci 1965 uzavřely Československo a Rakousko důvěrný protokol, který obsahoval soubor zásad pro budoucí bilaterální smlouvu. V bodě 2 tohoto dokumentu stojí, že případné majetkoprávní nároky v rámci připravované bilaterální

smlouvy nemohly požadovat osoby, které neměly k 27. 4. 1945 rakouské státní občanství a jejichž movitý majetek československé úřady bez náhrady konfiskovaly. Československo tím dosáhlo zamezení majetkových požadavků sudetských Němců odsunutých do Rakouska (*Dejmek, 2002, s. 188*). Jednání obou diplomacií pokračovala až do podpisu smlouvy dne 19. 12. 1974, v níž ovšem nalezneme podstatně „změkčenou“ formulaci o majetkoprávních požadavcích odsunutých československých Němců. Nicméně, československá strana považuje (na rozdíl od rakouské) důvěrný protokol za vysvětlovací materiál pro smlouvu. O tom, jak složitým procesem bylo schvalování smlouvy, svědčí také existence jedenácti doprovodných dopisů mezi ministry zahraničních věcí obou vlád, které upřesňovaly její text.

Postupné „přibližování“ obou zemí potvrdil následující rok po podepsání smlouvy při své pražské návštěvě rakouský ministr zahraničních věcí E. Bielka a o rok později navštívil Československo i kancléř Bruno Kreisky v doprovodu dalších ministrů a tří zemských hejtmanů. Československá strana v čele s Lubomírem Štrougalem opakovaně ocenila rakouskou neutralitu. Následovalo několik vzájemných návštěv, utvrzujících především hospodářské kontakty, jejichž roční hodnoty na konci sedmdesátých let dosahovaly více než miliardy dolarů (*Dejmek, 2002, s. 191*). V březnu 1979 se při své pražské návštěvě dotkl rakouský prezident a dřívější velvyslanec v Československu Rudolf Kirschlager otázek historie, to samé od něj československý prezident Gustáv Husák vyslechl i ve Vídni v listopadu 1982, kdy atmosféru ovlivnila tzv. druhá studená válka v důsledku invaze Sovětského svazu do Afghánistánu. Následné ochladnutí vztahů pokračovalo až do roku 1988, kdy Československo navštívil sociálnědemokratický kancléř Franz Vranitzky. Československá strana tehdy například souhlasila s podpisem smlouvy o spolupráci Karlovy univerzity a univerzity ve Vídni, k jejímuž podpisu v roce 1988 ovšem nedošlo, neboť rektora vídeňské univerzity nevpustili do země, protože neměl vízum. Československo kromě toho projevilo vůbec poprvé ochotu jednat o otázkách, spojených s provozem jaderných elektráren, vůči nimž rakouská strana několikrát vnesla kritiku.

Po politickém převratu v roce 1989 a po symbolickém aktu Jiřího Dienstbiera a Aloise Mocka na tzv. železně oponě jižně od Mikulova se kvalita vztahů a intenzita vzájemných návštěv podstatně proměnily. Rakousko zrušilo 4. prosince jako vůbec první země západní Evropy vízovou povinnost pro československé občany, což se u české veřejnosti setkal s pozitivními ohlasy. Česká strana toto opatření opětovala 17. 12. 1989. Dne 18. 1. 1990 zavítal Jiří Dienstbier do Vídně, za rok v březnu Československo navštívil Alois Mock. Od května 1990 se také Československo pravidelně účastnilo setkání tzv. dunajsko-adriatického uskupení, pozdějšího Pentagonály a dnešní Středoevropské iniciativy, která zpočátku představovala jakousi alternativu k poněkud chaotickému setkání mezi Československem, Polskem a Maďarskem v dubnu 1990 v Bratislavě a postupně se redukovala do visehradské spolupráce. V červenci 1990 přijel na neoficiální návštěvu Rakouska, konkrétně na hudební festival do Salcburku, prezident Václav Havel (přijel společně s Richardem von Weizsäckerem). Havlova oficiální návštěva se neuskutečnila, snad i pro výhrady, které dal československý prezident najevo vůči osobě tehdejšího spolkového prezidenta Kurta Waldheima.⁴ Po zvolení Thomase Klestila rakouským prezidentem proběhlo v roce 1992 krátké setkání s Václavem Havlem v Mikulově, Havel pak ještě navštívil Rakousko soukromě po své abdikaci. Jeho první významná návštěva proběhla až po ustanovení České republiky v březnu 1993 (*Rosar, 2001*).

Vedle politických kontaktů představovala další nový průvodní jev vzájemného sousedství především nákupní turistika Čechů, kteří v rakouských městech prožívali „konzumní šok“ (*Kunštát, 2004, s. 83*). V období do roku 1992 je možné vztahy označit za intenzivní a euforické, vedle navazování kontaktů byla častým tématem bilaterálních setkávání přeshraniční spolupráce a její význam pro budoucnost obou zemí (*Kiss – Königová – Luiř, 2003*). Zhoršení vztahů přišlo po rozhodnutí Klausovy vlády dokončit jadernou elektrárnu Temelín v roce 1993.⁵ Rakousko intervenovalo v Kongresu USA za účelem zamezit udělení záruky americké firmě Westinghouse, která v Temelíně vystavěla bezpečnostní

zařízení. Investice Westinghouse byla ovšem pro Američany natolik významná, že se lobbování rakouské diplomacii nezdařilo. Téma Temelín již bylo předmětem Havlovy schůzky s Klestilem. Rok po neúspěšném pokusu o zamezení dokončení stavby elektrárny Klestil v Kongresu navrhl české straně intenzivnější konzultace, během nichž by se rakouská strana mohla přesvědčit o dostatečné bezpečnosti stavby. Česká strana vyšla návrhu vstříc, tou dobou ovšem již bylo jasné, že téma Temelín v Rakousku negativně působí na veřejné mínění občanů vůči České republice. Kromě toho se do veřejné diskuze v obou zemích přidaly také požadavky Sudetoněmeckého krajanského sdružení Rakouska (SLÖ).

Další „odcizení“ Rakouska od zemí středovýchodní Evropy, včetně ČR, znamenalo jeho přistoupení k Evropské unii v roce 1995. Symbolicky ovšem za předsednictví Rakouska v EU v roce 1998 byly zahájeny rozhovory se státy tzv. lucemburské skupiny kandidátských zemí, včetně ČR, o vstupu do EU. V rakouské politice vůči České republice tou dobou již definitivně převážila vnitropolitická dikce, politici vyslyšeli většinový proud ve veřejném mínění Rakušanů, podporovaný médii, a výrazně ochladli s podporou přijetí ČR do EU. Vzájemný vztah se jakoby zjednodušil na dvě sporná témata, která se také dostala na jednací půdu institucí EU, a to na jadernou elektrárnu Temelín a na otázku odsunutých Němců a s tím spojených prezidentských dekretů. Tzv. druhá temelínská krize (*Kunštát, 2001*) nastala po ustanovení koalice Rakouské lidové strany se Svobodnou stranou Rakouska v čele s Jörgem Haiderem a s jeho výpady nejen proti Čechům, ale i proti cizincům a národnostním menšinám ve vlastní zemi. Haider považoval za jediný způsob řešení temelínského problému uplatnění práva veta při přístupových jednáních EU s ČR v kapitole Energie. Napětí ještě stupňoval rakouský tisk, především nejčtenější deník *Neue Kronen Zeitung*. I v tomto období ostrých mediálních výpadů a četných mediálních diskuzí se přesto dokázali premiéři Miloš Zeman a Wolfgang Schüssel dvakrát sejít, a to v říjnu 2000 v Židlochovicích a v prosinci téhož roku v Melku, kde také dospěli k dohodě, která tento složitý problém vyřešila. *Závěry melkského procesu a následných opatření* nakonec 29. 11. 2001 v Bruselu za přítomnosti Güntera Verheugena přijali jak Zeman, tak i Schüssel. Několik let před tímto kompromisem ovšem téma Temelín zasadilo další ránu vzájemným postojům občanů jedné země vůči druhé zemi. V české veřejnosti se pohled na jižního souseda výrazně poškodil (*Kunštát, 2004, s. 88*), Rakušané se jen těžko zbavovali obav, mylných informací a předsudků o Temelínu a potažmo i o Čechách. Česká strana se ovšem mohla přesvědčit o tom, že politika bezmezného vyhrožování právem veta v otázce vstupu ČR do EU, která se u ostatních států EU nesečkala s pochopením, nevede k úspěchu. Zklidnění je možné zcela jistě připisat Günteru Verheugenovi, komisaři Evropské komise odpovědnému za rozšíření Unie, který působil mezi oběma stranami jako prostředník.

Rovněž téma odsunu asi 150 000 československých Němců do Rakouska (*Rathkolb, 1995*) a prezidentských dekretů kulminovalo ve vzájemných vztazích v období tzv. druhé temelínské krize. Ve vzájemných vztazích tato historická událost vždy představovala závažný problém. Sudetoněmecké krajanské sdružení však také vyznamenalo prestižní Karlovou cenou za zásluhy o podporu sudetských Němců hned dva politiky – v roce 1994 bývalého ministra zahraničních věcí Aloise Mocka a o deset let později spolkového kancléře Wolfganga Schüssela. Poté, kdy odborník na mezinárodní právo Jochen Frowein analyzoval pět dekretů Edvarda Beneše, vztahujících se na postavení Němců v poválečném Československu, a dospěl v roce 2002 k názoru, že dekreta s několika výhradami nepředstavují právní překážku přistoupení České republiky k Evropské unii, došlo ke zklidnění diplomatických vztahů s Rakouskem. Důkazem toho bylo i hladké a jednoznačné hlasování v rakouské Národní radě o přistoupení České republiky k Evropské unii na konci roku 2003. Proti vstupu byly jen dva hlasy.

O VÝZKUMU A METODICE

Rakouská společnost pro evropskou politiku (Österreichische Gesellschaft für Europapolitik) se sídlem ve Vídni provedla v březnu 2004 telefonické šetření u občanů rakous-

KONZULTACE: POSTOJE RAKUŠANŮ

kých pohraničních oblastí (*Schaller, 2004 a; Schaller, 2004 b*) s cílem zjistit jejich postoje k sousedským zemím Rakouska. Zprávy, které z výsledků telefonického šetření v pohraničních oblastech dvou spolkových zemí a následného dotazování starostů (*Schaller, 2004 c*) společnost sestavila, byly navíc doplněny o výsledky sondy z března 2001. Poznatky z výzkumu nám umožňují seznámit se s postoji našich jižních sousedů k aktuálním problémům evropské integrace, včetně v Rakousku ostře sledované otázky otevření pracovního trhu pro občany z nových zemí Evropské unie. V obou šetřeních spolufinancovaných Evropskou komisí se vedle otázek integrace do EU odpovídalo na problémy, spojené s pádem tzv. železné opony a s otevřením hranic, a na to, jak velký zájem projevují Rakušané o sousedskou zemi – v tomto případě o Českou republiku – a na jaké bázi s Čechy pěstují kontakty.

V první etapě v letech 2000–2001 realizovala *Sociálně-vědecká studijní společnost ve Vídni (Sozialwissenschaftliche Studiengesellschaft in Wien)* pro Rakouskou společnost pro evropskou politiku telefonické šetření ve všech pohraničních oblastech Rakouska, ve druhé etapě krátce před rozšířením EU v roce 2004 výzkum jednak zopakovala, jednak provedla také po telefonu hloubková šetření mezi starosty vybraných pohraničních obcí. Soubor respondentů činil v obou spolkových zemích sousedících s ČR – v Horním a Dolním Rakousku – vždy okolo pěti set.

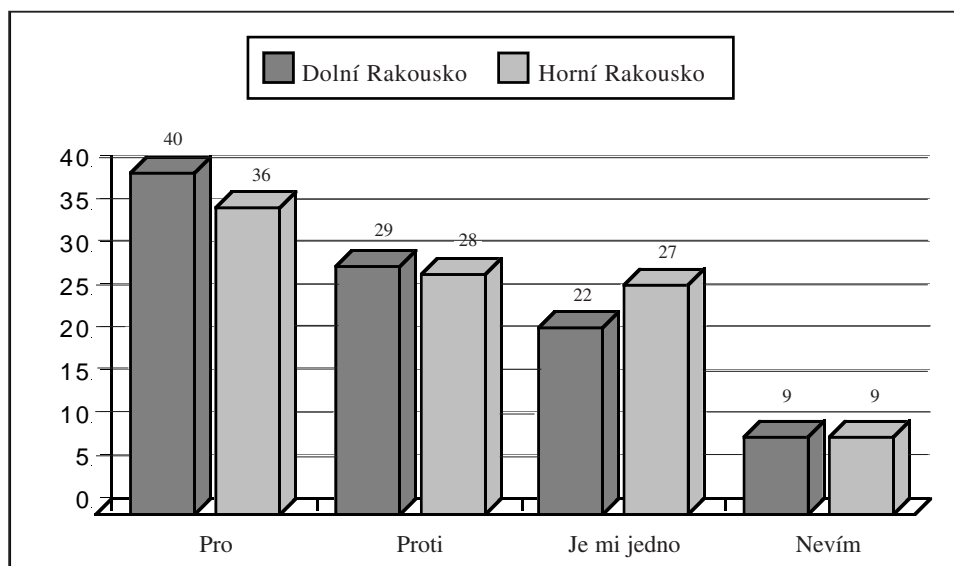
Soubor dotazovaných v obou fázích šetření

	2001	2004
Dolní Rakousko	500	499
Horní Rakousko	509	508

Získané odpovědi reprezentují tedy názory asi 2,8 milionu osob žijících v obou spolkových zemích (1,3 milionu osob v Horním Rakousku a 1,5 milionu osob v Dolním Rakousku). Vedle komplexního výzkumu bylo uskutečněno doplňující hloubkové šetření mezi starosty, které nemá reprezentativní charakter, přesto z něj vyplývá několik dalších poznatků, které by byly v kvantitativním šetření nepostihnutelné.

POSTOJE RAKUŠANŮ K EVROPSKÉ UNII

Graf 1: Jste pro vstup České republiky do Evropské unie? (v %)

Pramen: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, telefonická anketa, březen 2004.

Více než třetina (36 %) občanů pohraniční oblasti Mühlviertel ve spolkové zemi Horní Rakousko vyjádřila souhlas s přistoupením České republiky k Evropské unii (v roce 2001 to bylo 31 %, tedy o 5 % méně), (*Schaller, 2004 a, s. 15; Schaller, 2004 b, s. 15*). Významný posun směrem dolů nastal u kritiků přistoupení ČR k EU, a to z 51 % v roce 2001 na 28 % (viz graf 1 na s. 98). V případě občanů Dolního Rakouska jich 40 % bylo v roce 2004 pro vstup ČR do EU (v roce 2001 pak 36 %), proti bylo 29 %, což je o 9 % méně než před třemi roky.

Vzhledem k tomu, že Rakouská společnost pro evropskou politiku provedla ta samá šetření také v pohraničních úsecích s jinými sousedskými zeměmi Rakouska, je možné porovnat, jaké jsou postoje Rakušanů k jejich přistoupení. Například proti vstupu Slovenska se vyjádřilo 28 % dotázaných a proti rozšíření o Slovinsko jich bylo jen 21 procent.

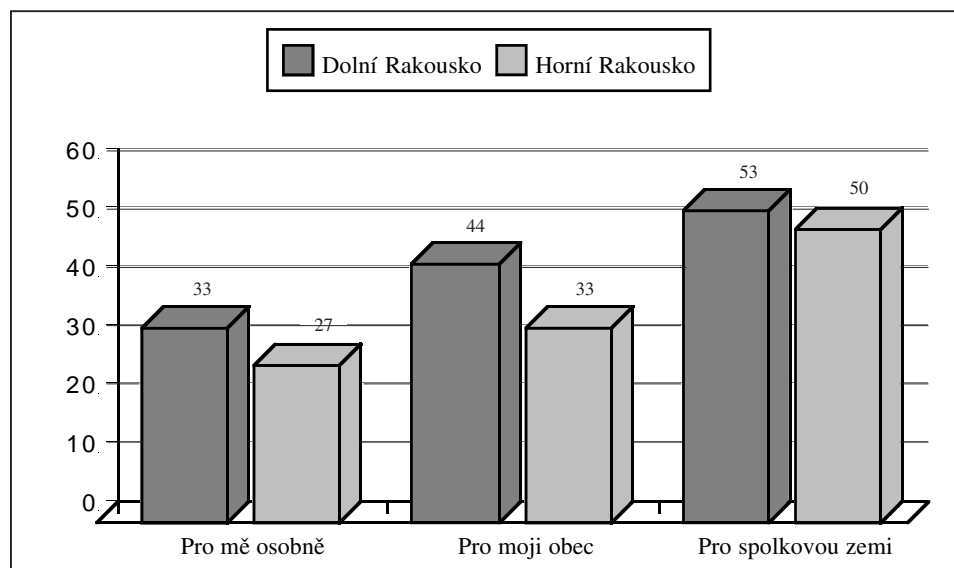
Zamyslíme-li se nad tím, proč je více než čtvrtina Rakušanů proti vstupu ČR do EU, a to více ve spolkové zemi Horní Rakousko, s níž má Jihočeský kraj uzavřenou partnerskou smlouvu a s níž existuje celá řada historických,⁶ ekonomických⁷ a kulturních⁸ specifik, nabízí se jako pravděpodobný faktor působící nadále na kulturně-politické povědomí o ČR zejména Temelín. Právě občané Horního Rakouska patřili a dodnes patří k nejhlasitějším kritikům jihočeské jaderné elektrárny. Kritické postoje zachytil výzkum Rakouské společnosti pro evropskou politiku z roku 2001, kdy přistoupení ČR k EU nepodporovala více než polovina respondentů (*Schaller, 2004 a, s. 15*). Oproti minulému roku pak v kritických postojích nastal významný zlom, který dokládá, že faktor Temelín, stejně jako další negativní vlivy přestávají mít konfliktní potenciál.

Zatímco v roce 2001 se 55 % obyvatel Horního Rakouska domnívalo, že vstup ČR do EU bude také pro ně ziskem, po přistoupení ČR v roce 2004 to bylo 50 % dotázaných (*Schaller, 2004 a, s. 7*). V případě Dolnorakušanů představuje podíl těch, kteří dva měsíce před vstupem ČR do Evropské unie souhlasili se vstupem, 49 %, což je o tři procentní body méně než před třemi lety (*Schaller, 2004 b, s. 7*). Toto číslo je například vyšší než v případě rakousko-slovenské hranice, kde zisk pro svou spolkovou zemi ze vstupu Slovenska do EU deklaruje 41 % obyvatel Dolního Rakouska (*o postojích více Faltan /ed./, 2003*). Z těchto údajů je zřejmé, že se institucím jako hospodářským komorám, euroregionům⁹ a dalším spolkům a organizacím¹⁰ daří alespoň částečně oživovat občanskou dimenzi vzájemných vztahů (*Ráček – Altmann, 2004; Havlíček, 2001*). Minulý rok významné pojitko mezi Čechy a Rakušany v oblasti kultury představoval projekt *Rok Adalberta Stiftera*,¹¹ jehož nositeli byly zejména Jihočeský kraj a spolková země Horní Rakousko. Kromě toho Česko-rakouská kulturní komise schválila v prosinci 2004 program podpory studentské a akademické výměny, podporující univerzitní spolupráci, včetně příhraniční, a pořádání letních jazykových kurzů. Za další úspěšný projekt, který umožňuje zintenzivňovat přeshraniční styky Čechů s Rakušany, je možné označit plánované znovuoživení koněspřežky, která v 19. století spojovala České Budějovice a Linec (*Grenzüberschreitungen, 2000; k historickému vývoji česko-rakouských vztahů viz například Kořalka /ed./, 1996; Pernes, 2001*). Jediný dochovaný vůz této historické soupravy s názvem Hannibal byl také před časem zapůjčen z Rakouska na slavnost do Českých Budějovic. Z praxe přeshraniční spolupráce se forma kulturních kontaktů dlouhodobě osvědčuje jako nejúčinnější ve smyslu oslovení co nejširší vrstvy obyvatelstva, potvrzuje se tedy, že česko-rakouské porozumění dosahuje teprve kulturního prahu, v každé další oblasti je možné postoupit jen o tolik kroků dopředu, kolik dovoluje přesvědčení a zájem obou zemí (*Skovajsa, 2004, s. 57*). Dnes se také ukazuje, že polistopadový poměrně hladký průběh ekonomických kontaktů ČR s Rakouskem byl způsoben zejména kulturní shodou ve vnímání zájmů. David Laitin se zabýval kulturní podobností v oblasti jazykové plurality, náboženských hodnot a konzumu populární hudby a konstatoval kulturní sourodost starých a nových členských států EU (*Laitin, 2002*). Tento autor si správně všiml, že postoje dřívějších kandidátských zemí, včetně ČR, vůči starým členským státům mohou být výsledkem pocitu jisté kulturní inferiority, která je může vést k napodobování a dohánění kul-

turních modelů vyspělejších zemí, Rakousko nevyjímaje. Postupné rozšiřování kulturní shody na společném sdíleném zájmu by proto mělo být cestou přeshraničního kulturního managementu mezi Čechy a Rakušany. Pozoruhodné, ale asi to tak úplně nefunguje – to je moje poznámka.

V roce 2001 se 87 % občanů Horního Rakouska domnívalo, že plánovaný vstup ČR do EU přinese zisk především Čechům, 49 % označilo za profitující skupinu všechny Rakušany a 52 % celou Evropu (Schaller, 2004 a, s. 11). Tři roky nato se údaje mírně změnily, 84 % zastávalo názor, že rozšíření EU prospěje především Čechům, polovina očekávala zisk také pro Rakušany a 55 % pro celou Evropu. Podobné údaje přineslo též šetření v Dolním Rakousku (Schaller, 2004 b, s. 11). Je poměrně pozitivním zjištěním, že i přes příhraniční polohu bydliště respondentů a s tím související problémy s přeshraniční kriminalitou, s pendlerstvím¹² a s dalšími případnými negativními hraničními efekty spatřuje zhruba polovina z nich v přistoupení České republiky k Evropské unii přínos.

Graf 2: Otevření hranice v roce 1989 znamenalo přínos pro... (v %)

Pramen: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, telefonická anketa, březen 2004.

PÁD ŽELEZNÉ OPONY NA ČESKO-RAKOUSKÉ HRANICI

Respondenti dále po telefonu odpovídali na otázku, zda byl pád tzv. železné opony přínosný pro ně samotné, jejich obec a spolkovou zemi, v níž žijí (Schaller, 2004 a, s. 12–14; Schaller, 2004 b, s. 12–14). Osobní zisk z konce zadržované hranice je ze všech třech nabízených možností nejnižší, v Horním Rakousku se to domnívalo 27 % (v roce 2001 – 22 %), v Dolním Rakousku 33 % (27 %), avšak 44 % Dolnorakušanů spatřovalo přínos z pádu nepropustné hranice pro svou obec (v roce 2001 – 33 %), 53 % deklarovalo prospěch pro spolkovou zemi Dolní Rakousko (42 %). Zatímco v Dolním Rakousku spojovali občané s pádem hranic vždy zvýšená očekávání, trendy ve veřejném mínění jsou tedy stoupající, je to u Horního Rakouska naopak, s odstupem třech let se očekávání z odstranění tzv. železné opony v názorech občanů mírně snížila; z 36 % v roce 2001 na 33 %, kteří označili přínos pro svou obec, a z 55 % na 50 % s možností přínosu pro spolkovou zemi.

Z rozhovorů s představiteli obcí ve spolkové zemi Dolní Rakousko vyplývá, že v případě názorů vůči otevření hranic s ČR je třeba vzít v úvahu věk respondentů. Podle nich hodnotí mladší lidé sousedství a otevírání hranic převážně pozitivně. Starostové dále připomněli, že zejména mládež se často účastnila oslav u příležitosti vstupu ČR do Evrop-

ské unie na česko-rakouských hranicích (Schaller, 2004 c, s. 7). Trendy ve veřejném mínění u občanů v pohraničí Dolního Rakouska v otázce vstupu ČR do EU poukazují na pokles počtu odpůrců rozšíření Evropské unie o ČR. Také starostové deklarovali v rozhovorech výraznější náklonnost vůči přistoupení ČR k EU (Schaller, 2004 c, s. 3). Vsměrem ovšem u nich převládal nízký zájem o Českou republiku.

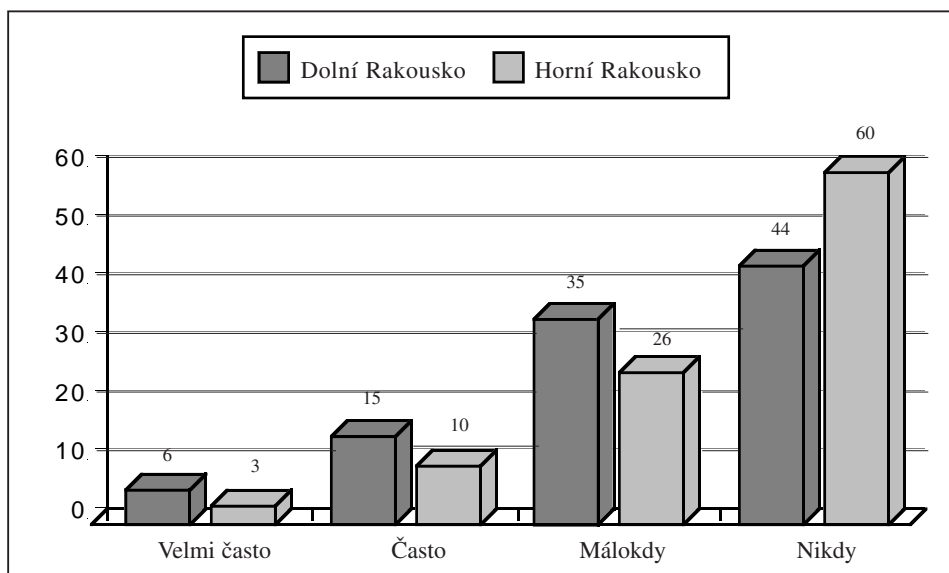
Lokální elity v hornorakouském pohraničí též přiznávají, že vstup ČR do EU a s tím spojené oslavy a společné programy na hranicích, jichž se zúčastnil vysoký počet občanů obou zemí, pomáhají odstraňovat bariéry. Tyto bariéry podle nich vznikají především v oblasti vysoké politiky. Starostové sami pak pociťují potřebu tyto vztahy zintenzivňovat v podobě přeshraniční spolupráce (Schaller, 2004 c, s. 8 a 17). U odpůrců integrace Evropy v Horním Rakousku sehrávaly podstatně menší roli (například než u Dolnorakušanů) celoevropské faktory (jako například diskuze, kam až se má EU rozšiřovat či ohledně přijetí Turecka), (Schaller, 2004 c, s. 3 a 16).

Z reprezentativního šetření Rakouské společnosti pro evropskou politiku vyplývá, že k největším kritikům otevírání hranic patří Hornorakušané (Schaller, 2004 a). Starostové jmenovali jako jeden z nejvýznamnějších důvodů pro stávající skepsi dřívější bouřlivý vývoj ohledně jaderné elektrárny Temelín v jižních Čechách (Schaller, 2004 c, s. 17; Dejanovicova – Liebhart, 1993). Na základě jejich odpovědí to ovšem silně kontrastuje s praxí na česko-hornorakouské hranici, často totiž upozorňují na skutečnost, že lidé z pohraničních oblastí využívají možnosti přejet hranice a jako příklad uvádějí dojíždění Rakušanů za službami do ČR (například na masáže, k holiči či na nákupy). Dále si uvědomují, že otevřením hranic narostl na obou stranách hranic cestovní ruch. Za úspěšný projekt přeshraniční spolupráce v oblasti turistiky označují zejména práce na znovuobnovení historické koňské železnice, která v 19. století spojovala České Budějovice a Linec. Vstup ČR do EU starostové celkově přijímají, berou jej spíše jako pouhý fakt, neobjevují se napětí ani žádná přehnaná očekávání (Schaller, 2004 c, s. 16).

POSTOJE K VZÁJEMNÉMU SOUSEDSTVÍ

Pozoruhodné výsledky přinesla otázka osobních vztahů Rakušanů s Čechy. Je patrné, že se jedná o slabé místo vzájemného sousedství. Na hornorakouské straně nepřišlo dosud

Graf 3: Máte kontakty s Čechy? (v %)

Pramen: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, telefonická anketa, březen 2004.

60 % občanů do kontaktu s Čechem (*Schaller, 2004 a, s. 16*), podíl Dolnorakušanů je o něco menší, a to 44 %, což dokládá větší občanskou propletenost v Dolním Rakousku (tedy v oblastech sousedících převážně s jižní Moravou) než v případě jihočeské hranice (*Schaller, 2004 b, s. 16*). Také 21 % Dolnorakušanů má s Čechy častý kontakt. Naproti tomu pětuje kontakt s Čechy 13 % Hornorakušanů. Ze sociologických a etnologických teorií interkulturní komunikace přitom víme, že pohled na sousedskou zemi je formován na základě konkrétních kontaktů, popřípadě zprostředkovaně, nejčastěji médií (*Beitl, 1974; Hauschild, 1987*). Zde jsou jasně patrné dva typologicky odlišné úseky česko-rakouského pohraničí. Viděno z české strany, je východní část mezi Brnem a Vídní silně exponovaná, kromě velkých měst a vyšší hustoty obyvatelstva na obou stranách hranice způsobuje lepší propustnost hranice také orografická „bezbariérovost“, představující významné kritérium pro navazování kontaktů (podobně na rakouské straně je to oblast Weinviertel). Jihočesko-hornorakouský úsek je slaběji zalidněný, samozřejmě s výjimkou Českých Budějovic, kromě toho je celkově dopravní permeabilita (propustnost) hranice obtížnější¹³ (*Jeřábek – Doupil – Havlíček, 2004, s. 69; Donnan – Wilson, 2001*).

Pokud se týká struktury kontaktů, převládají u Rakušanů přátelské vazby a osobní známosti, alespoň to vyplývá z dalšího bodu šetření – pro 40 % Hornorakušanů a 45 % Dolnorakušanů (*Schaller, 2004 a, s. 17; Schaller, 2000 b, s. 17*). Téměř třetina Hornorakušanů (31 %) a 24 % občanů Dolního Rakouska se s Čechy účastní různých kulturně-společenských akcí, 28 % a 25 % se s nimi setkávají v práci. Nejmenší intenzita setkávání je podle výsledků šetření v oblasti obchodních vztahů. V Horním Rakousku je to 25 %, v Dolním Rakousku o pět procentních bodů méně. Převaha neformálních a osobních kontaktů – jak vyplývá z výsledků šetření Rakouské společnosti pro evropskou politiku ve Vídni – představuje zcela jistě významný potenciál pro vzájemné sousedství. Zároveň je ovšem možné výsledky v tomto bodě označit za do jisté míry přehnané. Neodpovídají dosavadním sociologickým šetřením v pohraničních oblastech ČR, a to především v tom, že z nich vyplývá nepoměrně vyšší skupina tzv. nositelů přeshraniční spolupráce, to jest osob, majících časté kontakty s občany sousedské země. V prostředí českého pohraničí představuje tato skupina od 5 % do 10 % (*Zich a kolektiv, 2000*). Dnes proto s ohledem na dosavadní praxi česko-rakouské přeshraniční spolupráce musíme hodnotit frekvenci takových kontaktů jako nízkou.

Pouze jedno procento občanů obou spolkových zemí dojíždí denně do ČR. Častější návštěvy sousedské země vykazují Dolnorakušané (*Schaller, 2004 b, s. 18*); 9 % k nám jezdí alespoň jednou týdně, 16 % jednou měsíčně a ještě méně často 48 %. Avšak 24 % jich naopak ČR ještě nikdy nenavštívilo, což je o tři procentní body méně než u obyvatel Horního Rakouska (*Schaller, 2004 a, s. 18*). Přitom je zajímavé, že ještě v roce 2001 deklarovalo 42 % (tedy podíl blížící se k polovině), že v České republice ještě nebylo. Za tři roky nastal – jedno jestli v turistické, ekonomické nebo osobní oblasti – posun směrem k poznávání ČR, alespoň to vyplývá z této části výsledků. Tento posun je patrný i ve výše zmíněných postojových otázkách přistoupení ČR k EU. Nadále je ovšem možné zaznamenat početnou skupinu Rakušanů s postojovým vzorcem lhostejnosti vůči České republice. Nejčastějším důvodem návštěvy ČR jsou pro občany obou spolkových zemí Rakouska turistické výlety, tedy pro 61 % Hornorakušanů a pro 51 % Dolnorakušanů. Dovolenu v ČR tráví čas od času 5 % Hornorakušanů a 4 % Dolnorakušanů a stejný počet navštěvuje ČR z pracovních důvodů (*Schaller, 2004 a, s. 19; Schaller, 2000 b, s. 19*). Zatímco 18 % Hornorakušanů u nás navštěvuje své známé a příbuzné, pro 26 % je ČR výletním a zábavním cílem a 32 % u nás nakupují. U Dolnorakušanů je to 27 % u návštěv příbuzných, 30 % do České republiky míří za zábavou a strávit volný čas a 44 % (tedy o 12 % více) za nákupy. Skutečnost blízkosti hranic s ČR ovšem nijak výrazně neovlivnila v posledních letech zájem Rakušanů o sousedskou zemi. Vyjádřilo se tak 45 % Hornorakušanů a 43 % Dolnorakušanů. Pouze u 9 % Hornorakušanů a u 13 % Dolnorakušanů vzrostl zájem o Českou republiku. Tuto lhostejnost a nezájem o souseda lze označit za významnou překážku vytváření přeshraničních společenství v různých oblastech.

CESTOVNÍ RUCH, BEZPEČNOST, PRACOVNÍ TRH

Realizátoři výzkumu dále zkoumali, zda dojde vstupem ČR do EU v oblastech cestovního ruchu, vzájemného sousedství, životního stylu, pracovního trhu, bezpečí a kriminality ke zlepšení nebo zhoršení současného stavu v Rakousku.

Vstup ČR do EU v cestovním ruchu by se měl podle výsledků šetření Rakouské společnosti pro evropskou politiku zlepšit. Domnívá se to vždy více než 60 % občanů, o něco více v Horním Rakousku (*Schaller, 2004 a, s. 21; Schaller, 2004 b, s. 21*). Jen 8 % v obou zemích vidí změny k negativnímu.

Pro polovinu občanů v obou zemích se vstupem ČR do EU zlepšila kvalita vzájemného sousedství (*Schaller, 2004 a, s. 22; Schaller, 2004 b, s. 22*). Ani ne 10 % vstup ČR do EU vnímá jako negativní změnu. Domnívám se však, že výše uvedené poznatky výzkumu, z nichž stále více vyplývá lhostejnost a obavy velké části Rakušanů vůči vzájemnému vztahu s Českou republikou (obavy z otevření pracovního trhu, nízká intenzita kontaktů atd.), toto zjištění poněkud korigují. Nicméně vstup ČR do EU může skutečně představovat nový impulz, ovlivňující kvalitu vzájemného sousedství.

Pro životní standard a zvyklosti většiny respondentů neznamená rozšíření EU o ČR významnou změnu. Domnívá se to 69 % Hornorakušanů a 57 % Dolnorakušanů (*Schaller, 2004 a, s. 23; Schaller, 2004 b, s. 23*). Pro 10 % obyvatel Horního Rakouska to s sebou přináší pozitivní změny, 15 % v tom spatřuje negativní vliv co do kvality životního stylu. U Dolnorakušanů jsou tato čísla vyšší, pro 21 % je to negativní faktor pro jejich životní standard. Jen 15 % jich deklarovalo pozitivní proměnu.

Negativní rysy zcela jednoznačně převládají u posouzení změn v oblasti pracovního trhu. Je skutečností, že rozšířením Evropské unie se její rozloha zvětšila více než o 30 %, ekonomicky to však znamenalo nárůst pouze 5 %. Vždy více než polovina respondentů – 52 % v Horním Rakousku a 56 % v Dolním Rakousku – dala najevo své obavy s ohledem na vývoj pracovního trhu (*Schaller, 2004 a, s. 24; Schaller, 2004 b, s. 24*). Přitom je zajímavé, jak Rakušané odpovídali na doplňující otázku k tomuto bodu šetření, totiž, jaký je jejich postoj k přechodnému období, během něhož Češi nesmějí v Rakousku pracovat. Většina v obou zemích – 36 % v Horním Rakousku a 42 % v Dolním Rakousku – sice opatření vítá, avšak 25 % Hornorakušanů a o 10 % méně Dolnorakušanů v přechodném období spatřují nevýhody jak pro pracovní trh své země, tak pro její celkový vývoj. Výzkumy mezi českými občany dlouhodobě vykazují nízkou ochotu cestovat za prací, jak do větších vzdáleností, tak i do zahraničí, což obavy Rakušanů může trochu zmírnit. V prosinci 2003 projevila podle CVVM jen třetina větší či menší odhodlání aktivně hledat práci za hranicemi ČR a dalších 18 % respondentů uvedlo, že by měli zájem v případě konkrétní nabídky práce v EU, ačkoli sami aktivně práci mimo ČR nehodlají hledat (*Červenka, 2003*).

Sedmileté přechodné období v oblasti zaměstnávání Čechů v Rakousku s možností dvojího přezkoumání dopadů na pracovní trh po dvou a pěti letech od vstupu ČR do EU vítá v Dolním Rakousku okolo 40 % dotazovaných občanů (*Schaller, 2004 b, s. 29*). Rakušané se přitom nerozhodli rozhodnutí přezkoumat a již deklarovali, že trh neotevřou před rokem 2009. Politici dokonce nevyloučili, naposledy ministr hospodářství Martin Bartenstein, že se pokusí využít maximální délky přechodného období pro omezení přístupu na pracovní trh do roku 2011.¹⁴ Socialistická strana Rakouska (SPÖ) dokonce po ministroví požaduje již dnes určit sedmiletou přechodnou dobu zákazu práce pro případné zájemce z nových členských států EU jako definitivní. Zástupkyně strany Doris Buresová to odůvodňuje rekordní nezaměstnaností. Rakouská zemědělská komora se podle informace deníku *Der Standard* prodlužování přechodného období brání a upozorňuje, že to naopak může mít negativní dopady na pracovní trh Rakouska.¹⁵

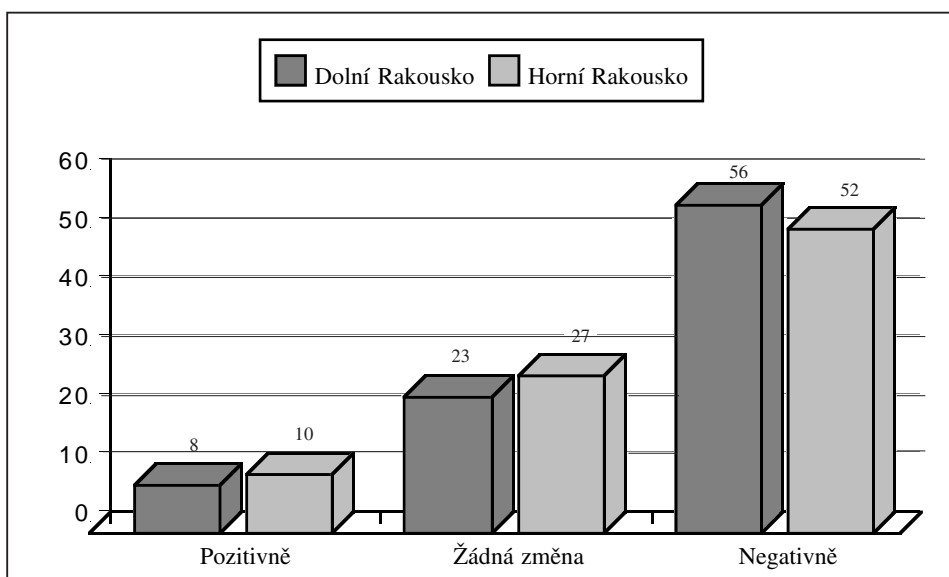
A co na to starostové obcí? Většina z nich to hodnotí jako přínosný a nutný politický tah (*Schaller, 2004 c, s. 8 a 17*). Je to podle nich jakási „psychologická ochrana“ obyvatelstva, které si podle jejich názoru většinou otevírání pracovního trhu nepřeje. Starosto-

vé v tomto bodě poukazují na jistý paradox. Čeští pracovníci sice nejsou v Rakousku zaměstnaní (odhlédneme-li od těžko předpokládaného počtu ilegálních pracovníků, pendlerů¹⁶ a legálně zaměstnaných Čechů), rakouští ovšem v ČR jsou. Podle nich je to ovšem třeba, protože se Rakušané v České republice podílejí na modernizaci podniků, na vedení rakouských firem atd. (Schaller, 2004 c, s. 17). Přitom obchodní vztahy s Rakouskem narůstají, dnes s českými partnery obchoduje již více než 6000 rakouských firem, jak vyplývá z údajů CzechTrade a jeho pobočky ve Vídni, která má posílit vzájemnou hospodářskou výměnu (www.ekomail.cz z 1. 2. 2005).

V Horním Rakousku si třetina respondentů z řad občanů myslí, že omezení v oblasti pracovního trhu je dobrá věc (Schaller, 2004 a, s. 29). Čtvrtina se domnívá, že by mělo být přezkoumáno a zrušeno. U starostů převládají většinově obavy z případného otevření pracovního trhu pro české občany (Schaller, 2004 c, s. 8 a 17). Prakticky platí, že čím blíže k hranici, tím větší tento strach je. Menší obavy se objevují u obcí, které se nacházejí v sousedství bavorské hranice, jsou tedy vzdálenější od hranic s ČR. Starostové i přesto oceňují české zaměstnance v těch místech, kde již jsou dnes zaměstnaní. V oblasti Mühlviertel ve spolkové zemi Horní Rakousko se častěji objevovalo porovnání českých pracovníků s Turky, kterých je v této oblasti poměrně vysoký počet. Čeští pracovníci jsou v této souvislosti označováni za přínosné (na rozdíl od jistého netolerantního postoje vůči Turkům), (Schaller, 2004 c, s. 17).

Postoj hornorakouských starostů k sedmileté přechodné době je vesměs souhlasný (Schaller, 2004 c, s. 17; Cihelková a kolektiv, 2004). Žádný z nich se přitom nevyslovil v tom smyslu, že by případné otevření trhu Rakousku a vývoji zaměstnanosti prospělo.

Graf 4: Jak se bude vyvíjet pracovní trh Vašeho regionu po vstupu České republiky do Evropské unie? (v %)

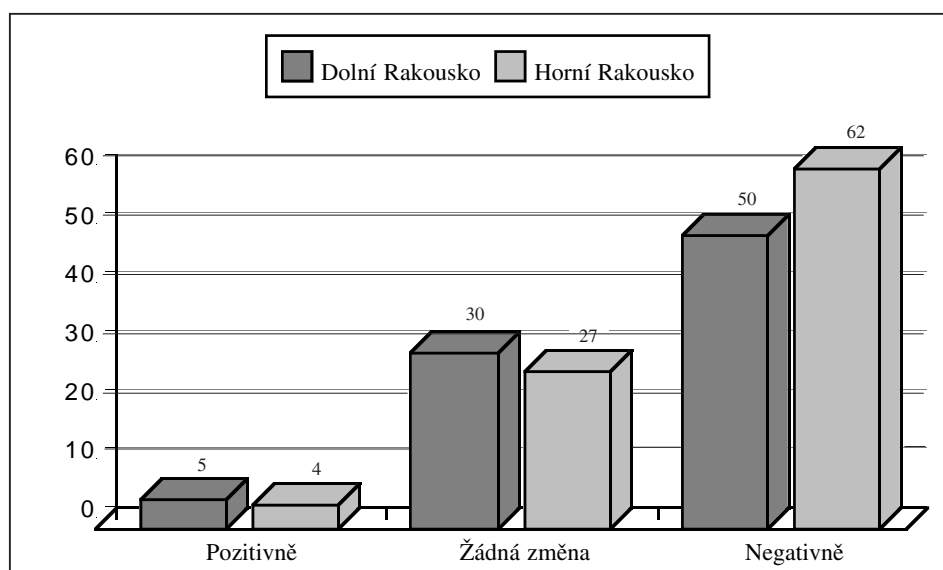

Pramen: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, telefonická anketa, březen 2004.

Dalším tématem v mediálním diskurzu Rakušanů je bezpečnost jejich země a případné ohrožení z přistoupení nových členských států k tzv. Schengenu. Proto se Rakouská společnost pro evropskou politiku dotazovala také na to, jestli se vstupem sousedských zemí do EU změní bezpečnost rakouských pohraničních regionů. V případě ČR se domnívají, že změny v bezpečnostní politice u hranic budou negativní. Tento názor zastává 62 %

Hornorakušanů a přesně polovina Dolnorakušanů (Schaller, 2004 a, s. 25; Schaller, 2004 b, s. 25). Zatímco u občanů Dolního Rakouska jsou výsledky v porovnání s rokem 2001 konstantní, je možné u Hornorakušanů sledovat za tři roky dokonce nepatrně stoupající tendenci tohoto názoru (v roce 2001 si to myslelo 58 % občanů). Jen 5 % považuje změnu z hlediska bezpečnosti za pozitivní, přitom obzvláště v Horním Rakousku je tento názor silně na ústupu (z 12 % na 5 %). Shodně kolem 30 % dotázaných zastává názor, že to pro ně žádné změny v oblasti bezpečnostní politiky znamenat nebude (viz graf 5).

Graf 5: Jak se bude vyvíjet bezpečnost Vašeho regionu po vstupu České republiky do Evropské unie? (v %)

Pramen: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, telefonická anketa, březen 2004.

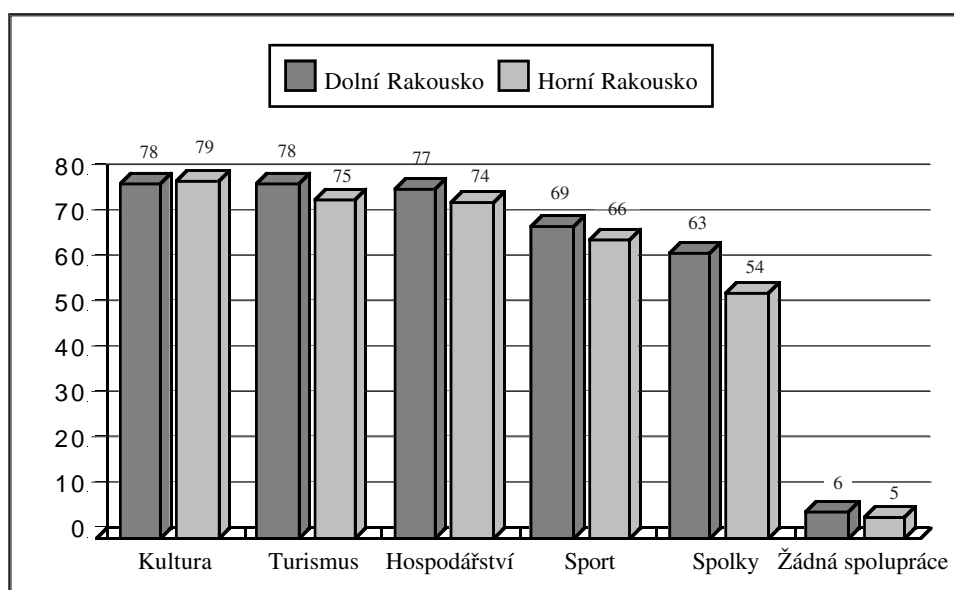
Také v oblasti vývoje kriminality spatřují respondenti po vstupu ČR do EU negativa. Přes dvě třetiny Hornorakušanů (68 %) a 52 % Dolnorakušanů věří, že se stav bude dále zhoršovat (Schaller, 2004 a, s. 26; Schaller, 2004 b, s. 26). Dotazovaní tím vyjadřují obavy z případné další propustnosti hranic a z volného pohybu osob. V době, kdy dochází k intenzivním diskuzím a k realizaci konkrétních projektů spolupráce mezi českými a německými a stejně tak českými a rakouskými policejními složkami (nejen mezi pohraničníky) – především v oblasti výměny informací a popřípadě i zadržovaných osob –, je toto stanovisko Rakušanů poněkud s podivem. Vyjadřuje v číslech rozšířený a zřejmě přetrvávající stereotyp obav a strachu z rozšíření EU u našich západních a jižních sousedů. Skutečností totiž je – a demonstrujeme to na příkladě statistických dat o počtu stíhaných osob v Rakousku v roce 2002 –, že dlouhodobě je v Rakousku například více trestně stíhaných Němců (2,84 %) než například Poláků (0,92 %), Maďarů (0,68 %), Slováků (0,54 %) nebo Čechů (0,43 %). Pouze dvě procenta Hornorakušanů a čtyři procenta Dolnorakušanů spojují přistoupení ČR k EU s pozitivním vývojem kriminality ve své spolkové zemi. Okolo 25 % v tom nevidí žádné změny.

Podle dalšího zjištění Rakouské společnosti pro evropskou politiku si občané rakouského pohraničí i přes některá zjištěná negativa vůči ČR přejí prohlubování spolupráce téměř ve všech odvětvích (Schaller, 2004 a, s. 27; Schaller, 2004 b, s. 27). Nejvíce z nich je pro co nejintenzivnější spolupráci obcí a regionů v kultuře. V tomto odvětví skutečně lze zaznamenat celou řadu projektů a rovněž na institucionální úrovni se spolupráce roz-

víjí aktivně. Za všechny uvádím činnost Euroregionu Šumava – Bavorský les – Mühlviertel a neustále se prohlubující kulturní spolupráci mezi Jihočeským krajem a spolkovou zemí Horní Rakousko (Novotný, 2005; Handbuch..., 2005; Böhmen ist überall, 1999). Obě země spolu v roce 2001 uzavřely dohodu o spolupráci v kulturní oblasti a vytvořily odbornou skupinu, zabývající se prohlubováním přeshraniční spolupráce v oblasti kultury. Vedle již zmiňovaného Roku Adalberta Stiftera se jen na české straně podílejí na činnosti Centra Egona Schiela v Českém Krumlově, iniciují opravy kostelů (na území Jihočeského kraje je to například ve Vyšším Brodě, v Cetvinách či ve Zvonkově), opravují pomníky apod. Těžištěm činnosti v následujícím období bude diskuze o zapojení Jihočeského kraje do projektu *Linec 2009 – Kulturní hlavní město Evropy*.

I v dalších nabízených odvětvích (například v turistice, v hospodářství, ve sportu a na úrovni spolků) si Rakušané přejí zesílení spolupráce. Za všechny je zde možné jmenovat například oblast cestovního ruchu, kde především kraje podnikají významné kroky k realizaci názorů Rakušanů. Projekty jako *IQ-vlak* a *Putování – být fit* jednoznačně podporují občanská setkávání v pohraničních oblastech. Pochopitelně, že také zde jsou realizovány plány většího dopravního zesíťování, otevírání nových hraničních přechodů apod. A pro úplnost: 6 % Dolnorakušanů a 5 % Hornorakušanů si nepřejí žádnou spolupráci s Českou republikou.

Graf 6: V kterých oblastech by spolu měly obce na obou stranách hranice spolupracovat? (v %)

Pramen: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, telefonická anketa, březen 2004.
Poznámka: možnost více odpovědí.

Starostové v Dolním Rakousku považují za nejprogresivnější oblasti přeshraniční spolupráce s Čechy kulturu a cestovní ruch (Schaller, 2004 c, s. 8 a 17). V oblasti hospodářství teprve podle nich dochází k navazování kontaktů (Görgmaier /ed./, 2001; Hirschler-Horakova – Horák, 2005). Podle jejich názoru je patrné, že se podnikatelské subjekty obou zemí snaží prosadit na trhu sousedské země. Jako příklady uvádějí Čechy i Dolnorakušany, kteří dojíždějí za prací do druhé země. Zajímavým postřehem je, že české hospodářství podle jejich vyjádření prochází podobnou restrukturalizací jako rakouské před několika lety. Jeden ze starostů to dokumentoval na textilním průmyslu, nacházejícím se

podle něj v útlumu, podobně jako před lety rakouský (*Schaller, 2004 c, s. 8*). Šance pro prosazení rakouských podnikatelů v ČR spatřují zástupci obcí především v tom, že v České republice stoupá životní úroveň, s ní také platy, což vede k dražší výrobě. Cena produktů se postupně bude vyrovnávat, čímž by se mohla zvýšit šance na prosazení kvalitních rakouských výrobků na českém trhu.

Partnerství obcí mezi ČR a Dolním Rakouskem starostové shodně podporují, přičemž podotýkají, že by měla být intenzivní ve všech oblastech setkávání. V Dolním Rakousku podle vyjádření starostů dlouhodobě narůstá zájem o český jazyk (*Schaller, 2004 c, s. 8*). Například v obci Retzbach se v současnosti pracuje na založení dvoujazyčné mateřské školky. V rozhovorech vyslovili přání zabývat se v rámci přeshraničních kontaktů s českými partnery zřízením česko-rakouské obchodní akademie a školy cestovního ruchu. Vstupem ČR do EU a postupným odbouráváním hraničních kontrol padá podle jejich výpovědí další překážka v přeshraničních školských a univerzitních kontaktech. Sami podle svých odpovědí usilují o podporu těchto lokálních partnerství.

Osobní kontakty Čechů a Hornorakušanů se podle hornorakouských starostů rozvíjejí pozvolna (*Schaller, 2004 c, s. 16*). Deficitem je podle nich skutečnost, že existuje málo rodinných vazeb. Vztahy mezi osobami obou zemí se utvářejí pomalu, obě strany jakoby byly opatrné. Protestní akce proti jaderné energii a Temelínu v ČR ze strany rakouských občanů jsou podle starostů spíše překážkou pro utváření takovýchto kontaktů (*Schaller, 2004 c, s. 17 a následující*). Stalé častěji se u nich prosazuje názor, že Temelín je především problémem vnitřní politiky České republiky. Ovšem zároveň je z jejich výpovědí patrná kritika postoje ČR vůči jaderné energii. Ten má být jednostranný s nedostatečnou empatií a pochopením pro rakouské kritické hlasy.

Přehraniční spolupráce je v Horním Rakousku nejčastěji rozšířena v oblasti kultury. Určující silou jsou však na základě vyjádření starostů hospodářské vazby. Starostové upozorňují na regionální a lokální rozdíly co do intenzity takové přeshraniční spolupráce (*Schaller, 2004 c, s. 17*). Konstatují ovšem, že narůstá přeshraniční doprava a návštěvy Rakušanů v ČR. Pozvolna tím na základě jejich výpovědí stoupá zájem o souseda.

Z hlediska výuky českého jazyka v rakouských školách je možné sledovat protichůdné tendence. Starostové se sice jednoznačně shodují v nutnosti osvojit si řeč sousedské země, ovšem sami se dostatečně nezasazují o iniciování projektů, které by jejich vyjádření posilovaly. Podle jejich vyjádření se ovšem přece jen na některých takových plánech pracuje (*Schaller, 2004 c, s. 8 a 17*).

* * *

Vraťme se nyní na úvod studie k výzvě českých a rakouských multiplikátorů *Za lepší vztahy*, v níž se signatáři zasazují za větší podporu přeshraničních aktivit nejlépe ve formě zřízení Česko-rakouského fondu budoucnosti po vzoru Česko-německého fondu budoucnosti a za „revitalizaci“ pohraničních oblastí. Šetření Rakouské společnosti pro evropskou politiku jejich obavy o stagnaci vzájemného vztahu z velké části potvrzuje. Je sice jasné, že nedostatečně rozvinuté kontakty, včetně těch mezi obyvateli česko-rakouského pohraničí, jsou důsledkem rozdělené Evropy v období studené války. Přesto patnáct let od revoluce v Československu existuje vrstva nositelů přeshraniční spolupráce. Je tedy možné hovořit o zárodku existence přeshraničního společenství. Ve vzorcích chování občanů Rakouska i nadále převažuje lhostejnost, nezájem, nebo dokonce obavy, pěstované rétorikou politické konfrontace mezi Východem a Západem před rokem 1989. Deklarované vstřícné postoje jsou podle výzkumu spíše výjimkou a záležitostí regionálních elit, které také patří k nositelům přeshraniční spolupráce. Hlavní oblastí vzájemných kontaktů je hospodářství, kultura a školství. Silnější vazby existují též v oblasti sportu a muzeální spolupráce. Lze tedy zformulovat doporučení, že by vzájemné sousedství Čechů a Rakušanů mělo více stavět na spolupráci v těchto nekonfliktních oblastech. Je zcela jistě pozitivním zjištěním, že nejvíce vstřícnou skupinou vůči ČR v rakouském pohraničí je mladá

generace, u níž je možné najít nejméně předsudků a stereotypů vůči Čechům. Zároveň patří k nejčastějším návštěvníkům ČR a k těm, kteří mají v ČR nejvíce kontaktů. Platí to i *vice versa*, tedy i o české nejmladší generaci ve vztahu k Rakousku. Podle zjištění Rakouské společnosti pro evropskou politiku se může s nástupem této mladé generace ve vzájemných vztazích objevit celá řada nových impulzů. Mladá generace rakouských pohraničních oblastí navíc prokazuje sympatie k evropské integraci, což by pro sousedství s Čechy v rámci Evropské unie mohlo být přínosem.

Poté, kdy byly diplomaticky zažehnány spory z devadesátých let, především hysterie ohledně jaderné elektrárny Temelín a vzrušená diskuze o posuzování správnosti odsunu československých Němců a o platnosti poválečných dekretů prezidenta Edvarda Beneše, se v současné době v rakouské společnosti ukazuje jako nejspornější téma přístup občanů z nových členských států, včetně České republiky, na rakouský pracovní trh. Naproti tomu většina Rakušanů vítá hospodářské kontakty s ČR. Právě jejich prohlubováním a navazováním dalších lze dosáhnout redukci dnešních vyhrocených a se strachem spjatých názorů na otevření pracovního trhu Rakouska.

Podobné obavy mají Rakušané také o bezpečnost své země. Lze předpokládat, že v jejich postojových vzorcích se ještě objevuje argumentace z období studené války, tedy lhostejnost a strach. Sledujeme-li vývoj kriminality v českém pohraničí, včetně přeshraniční, je patrný pokles, což však veřejné mínění v rakouských pohraničních oblastech, jež po otevření hranic po roce 1989 doplácelo na nedobrou sociální skladbu některých skupin v českém pohraničí, doposud výrazněji nereflektovalo. Spolupráce policejních i jiných sborů by měla postupně tyto postoje odbourávat.

Ze závěrů výzkumu vyplývá několik poznatků, jimž by se instituce působící ve prospěch česko-rakouských vztahů měly intenzivněji věnovat:

- 1) V česko-rakouském pohraničí, ale potažmo i ve vzájemných stereotypy poznamenaných vztazích obecně by měly být více akcentovány oblasti, v nichž spolupráce probíhá bez větších problémů. Měl by být tedy kladen větší důraz na kooperativní charakter sousedství. Naproti tomu by stávající problémy jako například nedostatečná propustnost hranic, dlouhé čekací doby na přechodech („příležitostně připomínající doby železné opony“, jak stojí ve výzvě *Za lepší vztahy* Fóra pro česko-rakouský dialog), dohoda o malém pohraničním styku či spolupráce policejních sborů obou zemí neměly zůstat neřešeny.
- 2) Podobně jako v případě česko-německé přeshraniční spolupráce by akcent měl být kladen na oblast mládeže. V česko-rakouském pohraničí existuje několik plánů na zřízení bilingvních školek a základních i středních škol. Každý z takových projektů by měl být důkladně zvážen a v případě přínosu pro vzájemné sousedství také realizován. Tím by se omezila platnost další bariéry, která podle respondentů z rakouského pohraničí působí jako zábrana česko-rakouského setkávání, a to jazyková bariéra.
- 3) Rakušané častěji než Češi odůvodňují nutnost přeshraniční spolupráce společnou minulostí. Z výzkumu je patrné, že inspirativní je především nekonfliktní minulost a kulturní dějiny, zpravidla tedy nekonfliktní dějiny 20. století. Nekonfliktní historická témata mají potenciál stát se pozitivním faktorem vzájemné spolupráce. Podpora problémů a projektů občanské společnosti, na něž poukazují iniciátoři výzvy *Za lepší vztahy*, by mohla být realizována například společným fondem po vzoru Česko-německého fondu budoucnosti nebo Visegrádského fondu.

¹ Podle výzkumu CVVM z řady Naše společnost Češi věří ještě méně Německu (38 %), naopak nad 70 % respondentů spatřuje důvěryhodného partnera ve Slovensku a v Polsku (Kunštát, 2004).

² Jediným dosavadním výzkumem postojových otázek vzájemného vnímání občanů českého a rakouského pohraničí je společná publikace s názvem *Kultury na hranici* (Komlosová – Bůžek – Svátek /eds./, 1995).

³ Podle posledního výzkumu Eurobarometru považuje jen 34 % Rakušanů členství své země v EU za dobré, což je v celé EU třetí nejmenší podíl (Eurobarometer 61, 2004).

- ⁴ Mezinárodní bojkot Waldheima byl způsoben jeho vojenskou činností na Balkáně, kdy nevyvrátil podezření z účasti na masových vyvražděních a součinnosti při deportaci Židů do koncentračních táborů.
- ⁵ Miroslav Kunštát hovoří v této souvislosti o vystřízlivění, o prohlubujícím se nezájmu a o politice dezinteresu (Kunštát, 2004, s. 86).
- ⁶ Svého času je pojila vůbec první koněspřežná železnice na evropské pevnině.
- ⁷ Jihočeská hospodářská komora (JHK) vznikla 1. 1. 2001 spojením okresních hospodářských komor České Budějovice, Český Krumlov, Strakonice a Tábor. Jednou z jejích partnerských hospodářských komor je Hospodářská komora Horního Rakouska, s níž JHK pořádá konkrétní programy pro podnikatele i osvětové akce.
- ⁸ Austrian Czech Cultural Cooperation (ACCC) vznikl jako projekt Central European Cultural Cooperation EWIV a Euroregionu Šumava – Bavorský les (pracovní skupiny Mühlviertel). V rámci programu se kooperující strany na česko-rakouském pomezí zavázaly k realizaci přeshraničních programů v oblasti kultury, které mají napomáhat k bližšímu poznání druhé země. Z aktuální nabídky kulturních akcí, financovaných Evropským fondem pro regionální rozvoj a programem Interreg III A, je to například spolupráce muzeí, divadel, nakladatelství, uměleckých spolků a podpora činnosti mládeže.
- ⁹ Euroregion Šumava – Bavorský les – Mühlviertel si od svého založení v roce 1994 klade za cíl garantovat zachování a zlepšení přirozených životních podmínek celé oblasti, rozvíjet hospodářství, posilovat vzájemnou spolupráci a koordinovat činnosti s dalšími regiony, podporovat výstavbu infrastruktury, přesahující společné hranice regionů, a zařadit regiony jihozápadních Čech, Bavorské Šumavy a hornorakouského pohraničí (Mühlviertel) do aktivit Evropské unie. Euroregion Silva Nortica je zájmové sdružení, vzniklé v roce 2002, které se v současné době zakládá na hranicích Jihočeského kraje a spolkové země Dolní Rakousko. Do procesu se v současné době vedle regionálních rozvojových agentur zapojují i města a obce, ležící na území jižních Čech a regionu Waldviertel (Euroregiony na česko-německé hranici, 2004, s. 58–69).
- ¹⁰ Fórum pro česko-rakouský dialog iniciuje přeshraniční spolupráci a osvětovou činností přispívá ke vzájemnému poznávání.
- ¹¹ U příležitosti 200. výročí narození šumavského spisovatele Adalberta Stiftera (1805–1868) probíhá za spolupráce Jihočeského kraje a spolkové země Horní Rakousko Rok Adalberta Stiftera. Vedle mnoha dalších kulturních projektů byla v roce 2005 v pohraničním prostoru k shlédnutí česko-rakouská výstava Růže a meč, expozice představující Stifterovo pozdní epické dílo Vítek, které líčí vzestup praotce rodu Vítkovců na pozadí historických událostí jižních Čech 12. století.
- ¹² Za pendlera je považován pracovník, vykonávající výdělečnou činnost pouze v jiném státě než v České republice, přičemž v ČR nadále bydlí a pravidelně se domů vrací.
- ¹³ Z tohoto hlediska je například pozoruhodná demografická struktura spolkové země Horní Rakousko. Je sice patrný stoupající počet obyvatel této země, sousedící s jižními Čechy (zatímco v roce 1951 to bylo 1,1 milionu obyvatel, v roce 1981 to bylo již 1,27 milionu), při hlubším pohledu ovšem zaujme, že zde probíhala od skončení války silná migrace z pohraničí do větších sídelních míst, především do oblastí Lince, Steyru a Wel-su. Již v roce 1971 žilo v těchto regionech 40 % z celkového počtu obyvatel Horního Rakouska. Je nutné podotknout, že to bylo na úkor pohraniční oblasti Mühlviertel, která se stávala stále méně atraktivním regionem se znatelnými rozdíly v životních podmínkách vůči vnitrozemí. K dané problematice viz například Hloušek – Sychra /eds./, 2004; Das Mühlviertel, 1988.
- ¹⁴ Der Standard ze 7. 9. 2005.
- ¹⁵ Der Standard z 18. 8. 2005, <http://derstandard.at/?url=/?id=2147312>
- ¹⁶ Walterskirchen a Dietz se v roce 1998 pokusili zjistit, kolik pendlerů asi dojíždí z pěti zemí (z ČR, ze Slovenska, z Polska, ze Slovinska a z Maďarska) do Rakouska. Autoři studie se domnívají, že po dobu přechodného období po vstupu nových zemí do EU do Rakouska přijde okolo 12 000 migrantů a 19 500 pendlerů (z toho 9000 ze Slovenska). U zemí jako ČR a Maďarsko přitom předpokládají, že tím, jak se bude vylepšovat jejich kvalita života, bude pendlerství klesat (Walterskirchen – Dietz, 1998).

Literatura

- Beitzl, Richard (1974): Nachbar, Nachbarschaft. In: Beitzl, Richard (ed.): Wörterbuch der deutschen Volkskunde. Stuttgart: Kröner, 1974, s. 584–585.
- Böhmen ist überall (1999). Internationales Johannes-Urzidil-Symposium, Prag [8.–10. 3. 1995]: Sammelband der Vorträge, Primärbibliographie und Register. Linz: Büro für kulturelle Auslandsbeziehungen des Landes Oberösterreich, 1999.
- Bukey, Evan Burr (2002): Hitlerovo Rakousko. Jedná říše, jeden národ. Praha: Rybka Publishers, 2002.
- Cihelková, Eva a kolektiv (2004): ČR – Rakousko: možnosti a limity vzájemné spolupráce. Vědecký projekt z oblasti mezinárodních vztahů pro rok 2003–2004. Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Praha: Oeconomica, 2004.
- Červenka, Jan (2003): Ekonomické dopady vstupu ČR do EU a zájem o práci v jiných členských zemích. CVVM z 1. 12. 2003, <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&shw=100293>
- Červenka, Jan (2005): Hodnocení hospodářské úrovně ČR v kontextu jiných zemí. Vyšlo 4. 4. 2005 na www.cvvm.cas.cz
- Das Mühlviertel (1988). Natur, Kultur, Leben: Beiträge: Oberösterreichische Landesausstellung, 21. Mai bis 30. Oktober 1988 im Schloss Weinberg bei Kefermarkt. Linz: Land Oberösterreich, 1988.

KONZULTACE: POSTOJE RAKUŠANŮ

- Dejanovicova, Sonja – Liebhart, Karin (1993): Der Osten als Bedrohung. Zur medialen Berichterstattung über grenznahe Atomkraftwerke am Beispiel der Slowakei. SWS-Rundschau, Vol. 39 (1993), No. 3, s. 1–17.
- Dejmek, Jindřich (2002): Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století, 1918–1992. Praha: CEP, 2002.
- Dientsbier, Jiří (1999): Od snění k realitě. Vzpomínky z let 1989–1999. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.
- Donnan, Hastings – Wilson, Thomas M. (2001): Borders. Frontiers of Identity, Nation and State. Oxford – New York: Berg, 2001.
- EU-Aktuell (2005) „Mini-Referendum“ über die EU-Verfassung. EU-Mitgliedschaft und die Folgen. Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, www.euro-info.net
- Eurobarometer 61 (2004). Public Opinion in the European Union. National Report Austria. Spring 2004. Brusel: Eurobarometer, 2004.
- Euroregiony na česko-německé hranici (2004). Liberec: ČSÚ – Krajská reprezentace Liberec, 2004.
- Falán, Lubomír (ed., 2003): Mentálna hranica. Obraz suseda v slovensko-rakúskom pohraničí. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2003.
- Fellner, Fritz (1988): The Problem of the Austrian Nation after 1945. The Journal of Modern History, Vol. 60 (1988), No. 2, s. 264–289.
- Görgmaier, Dietmar (ed., 2001): Electronic commerce: Chancen für die kleinen und mittleren Unternehmen in neuen Märkten: für Unternehmen und Führungskräfte aus Deutschland, Tschechien, Frankreich und Österreich. Starnberg: Schulz, 2001.
- Grenzüberschreitungen (2000): Adalbert Stifter 2000. Tschechisch-Österreichisch-Deutsches Adalbert Stifter-Symposium, Český Krumlov 2000. Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich, 2000.
- Handbuch für grenzüberschreitende Kulturkooperationen in den österreichisch-tschechischen Grenzregionen (2005): eine Präsentation von Kultureinrichtungen und KünstlerInnen aus den Grenzregionen Oberösterreich, Südböhmen und Südmähren. Engerwitzdorf: Central European Cultural Cooperation – EWIV, 2005.
- Hauschild, Thomas (1987): Nachbarschaft. In: Streck, Bernhard (ed.): Wörterbuch der Ethnologie. Köln: DuMont, 1987, s. 143–145.
- Havlíček, Tomáš (2001): Česko-rakouské pohraničí. Bariéra nebo prostor zprostředkování ve střední Evropě? In: Novák, Svatopluk (ed.): Geografické aspekty středoevropského prostoru – předpoklady vstupu ČR a SR do Evropské unie. Sborník příspěvků z IX. ročníku konference. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2001, s. 43–47.
- Havlíček, Tomáš (2000): Populační vývoj v pohraničí jižních Čech a Horního Rakouska po druhé světové válce. Geografie (sborník ČGS), ročník 105 (2000), číslo 1, s. 77–85.
- Hirschler-Horakova, Nicole – Horák, Vladimír J. (2005): Handbuch Tschechien-Kontakte online Institutionen, Projekte, Initiativen in Deutschland, Österreich und Tschechien. Osnabrück: fibre-Verl., 2005.
- Hloušek, Vít (2002): Strany občanské pravice v rakouském stranickém systému po roce 1986. Politologický časopis, ročník IX (2002), číslo 1, s. 29–49.
- Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír (2004): Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004.
- Hloušek, Vít – Sychra, Zdeněk (eds., 2004): Rakousko v evropské a středoevropské politice. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004.
- Chludilová, Iva (2003): Vztahy ČR s jinými státy. Vyšlo 16. 6. 2003 na www.cvvm.cz
- Jászi, Oscar (1961): The Dissolution of the Habsburg Monarchy. Chicago: The University of Chicago Press & Phoenix Books, 1961.
- Jeřábek, Milan – Dokoupil, Jaroslav – Havlíček, Tomáš (2004): České pohraničí. Bariéra nebo prostor zprostředkování? Praha: Academia, 2004.
- Kiss, László J. – Königová, Lucie – Luif, Paul (2003): Die Regionale Partnerschaft. Subregionale Zusammenarbeit in der Mitte Europas. Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft, No. 1 (2003), s. 57–75.
- Komlosyová, Andrea – Bůžek, Václav – Svátek, František (eds., 1995): Kultury na hranici: Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel. Vídeň: Promedia, 1995.
- Kořalka, Jiří (ed., 1996): Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích. Praha: Argo, 1996.
- Kunštát, Daniel (2004): Reflexe vztahů České republiky k okolním zemím. Česko-německé souvislosti, ročník 2 (2004), číslo 2, s. 5–6.
- Kunštát, Miroslav (2004): Česko-rakouské paralely: sblížení sousedů, které není přímočaré. In: Pick, Otto – Handl, Vladimír (eds.) a kolektiv autorů: Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004, s. 83–90.
- Kunštát, Miroslav (2001): Česko-rakouské vztahy na konci 90. let a jejich vyústění. In: Kabele, Jiří – Mlčoch, Lubomír (eds.): Institucionalizace (ne)odpovědnosti: globální svět, evropská integrace a české zájmy. Proměna české společnosti. Praha: Karolinum, 2001, s. 302–307.
- Kunštát, Miroslav (1996): Historické stereotypy v současných česko-rakouských vztazích. In: Hojda, Zdeněk – Prahl, Roman (eds.): Český lev a rakouský orel v 19. století. Praha: Koniáš Latin Press, 1996, s. 197–201.
- Laitin, David (2002): Culture and National Identity: „The East“ and European Integration. West European Politics, Vol. 25 (2002), No. 2, s. 55–80.

- Luif, Paul (2004): Österreich. In: Weidenfeld, Werner (ed.): Europa-Handbuch. Band II: Die Staatenwelt Europas. Gütersloh: Verlag Bertelsmann Stiftung, 2004, s. 269–278.
- Milward, Alan S. (1984): The Reconstruction of Western Europe 1945–1951. London: Methuen, 1984.
- Novotný, Lukáš (2005): Samospráva v jižních Čechách a Horním Rakousku. Plzeň: Euregio Šumava – Bavorský les, 2005.
- Pelinka, Anton (2000): Europa und die österreichische Identität. In: Pape, Matthias (ed.): Österreich – Von der Monarchie zum EU-Partner. Baden-Baden: Nomos, 2000, s. 75–83.
- Pernes, Jiří (2001): Pod habsburským orlem. České země a Rakousko-Uhersko na přelomu 19. a 20. století. Praha: Brána, 2001.
- Plechanovová, Běla – Fidler, Jiří (1997): Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů, 1941–1995. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997.
- Ráček, Milan – Altmann, Ferdinand (2004): Kunstschaffende im Land/Umělci regionu/Umelci regiónu. Gössing: Weinviertel, 2004.
- Rathkolb, Oliver (1993): „Ein schwieriges Verhältnis“ – Österreich und die ČSR 1945 bis 1950. In: Winkelbauer, Thomas (ed.): Kontakte und Konflikte. Waidhofen an der Thaya: Waldviertler Heimatbund, 1993.
- Rathkolb, Oliver (1995): Sensible Beziehungen. Österreich und die Tschechoslowakei, 1945–1989. In: Komlosy, Andrea (ed.): Kulturen an der Grenze: Waldviertel, Weinviertel, Südböhmen, Südmähren. Wien: Promedia, 1995, s. 79–84.
- Rosar, Sascha (2001): The Czech Republic and Austria in an integrating Europe. Wien: Institut für den Donauroum und Mitteleuropa, 2001.
- Schaller, Stefan (2004 a): Gelebte Nachbarschaft in der Grenzregion. Oberösterreich-Tschechien. Wien: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, 2004, www.euro-info.net
- Schaller, Stefan (2004 b): Gelebte Nachbarschaft in der Grenzregion. Niederösterreich-Tschechien. Wien: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, 2004, www.euro-info.net
- Schaller, Stefan (2004 c): Gelebte Nachbarschaft in der Grenzregion 2000–2004. Befragung repräsentativer Bürgermeister in Burgenland, Kärnten, Niederösterreich, Oberösterreich und der Steiermark im Juni 2004. Wien: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, 2004, www.euro-info.net
- Schenz, Marco (1984): Bundespräsident Rudolf Kirschlager. Wien: H. Böhlaus Nachf, 1984.
- Skovajsa, Marek (2004): Role politické kultury v procesu rozšiřování Evropské unie. In: Skalník, Petr (ed.): Politická kultura: antropologie, sociologie, politologie. Praha: SET OUT, 2004, s. 51–64.
- Sørensen, Lene Bøgh (1997): Forward to the past? Continuity and change in political development in Hungary, Austria and Czech and Slovak Republics. Aarhus: Aarhus University Press, 1997.
- Spektra Aktuell (2004): Unbehagen am Vorabend der EU-Erweiterung. http://www.freizeitforschung.at/Spektra_aktuell/Aktuell_03_04_EU-Erweiterung.pdf
- Stanek, Eduard (1985): Verfolgt. Verjagt. Vertrieben. Flüchtlinge in Österreich. Wien: Europaverlag, 1985.
- Sulek, Erwin (2005): EU-Verfassung und EU-Mitgliedschaft. Die Meinung der St. Pöltnerinnen und St. Pöltner. www.euro-info.net
- Urwin, Derek W. (1991): The Community of Europe: A History of European Integration since 1945. London – New York: Logman, 1991.
- Veber, Václav a kolektiv (2002): Dějiny Rakouska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- Walterskirchen, Ewald – Dietz, Raimund (1998): Auswirkungen der EU-Ost-Erweiterung auf den österreichischen Arbeitsmarkt. Studie des Österreichischen Instituts für Wirtschaftsforschung. Wien: Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung, 1998.
- Zich, František (1996): Národnostní a etnické vztahy v českém pohraničí – obraz Čecha, Němce, Rakušana a Róma ve vědomí obyvatel. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996.
- Zich, František a kolektiv (2000): Vytváření přeshraničního společenství na česko-německé hranici SÚ AV ČR. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2000.

Poznámka

Za podněty při zpracování této studie autor děkuje PhDr. Miroslavu Kunštátovi, PhD., z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a oponentům a jejich inspirativním oponentským posudkům.